1974 m. iškastose perkasose ir kai kurių tyrinėtų pilkapių sampiluose taip pat rasta ankstesnės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio liekanų. Daugiausia tai buvo lipdytos keramikos brūkšniuotu paviršiumi puodų šukės (kai kur jų krūvelės), apdegę akmenys, smulkūs angliukai, kažkokios medinės užtvaros pėdsakai.

Pajuosčio pilkapių tyrinėjimai, kurie tęsėsi ketverius metus, 1974 m. buvo užbaigti. Pajuostyje ištirta iš viso 21 pilkapis, tarp pilkapių iškastos 5 perkasos, kurių bendras plotas - 84 m^2. Tyrinėjimų metu buvo aptikti 22 II-III a. kapai, 1 V-VII a. kapas, 8 IX-X a. kapai ir 92 XVI-XVIII a. kapai. Iš viso buvo aptikti 383 įvairių laikotarpių dirbiniai (iš tikrųjų radinių kiekis yra kur kas didesnis, nes kelios ar net keliolika monetų ar karolių, rastų viename kape, dažniausiai būdavo žymimi vienu numeriu).

Pajuosčio pilkapynas buvo vienas didesnių pilkapynų, išlikusių vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje. Šio pilkapyno tyrinėjimai gerokai išplėtė mūsų žinias apie šios srities gyventojų laidoseną įvairiais laikotarpiais, pateikė visą eilę naujų, iki šiol Lietuvos archeologinėje medžiagoje nežinomų dirbinių tipų.

MUORIŠKIŲ (BIRŽŲ RAJ.) PILKAPIŲ TYRINĖJIMAI 1974 IR 1975 METAIS

Juozas Markelevičius, Eugenija Morauskienė

Lietuvos TSR Kultūros ministerijos MMT kartu su Biržų krašto tyros muziejumi 1974-1975 m. ištyrė Muoriškių pilkapius, kurie buvo Nemunėlio kair. krante ir prie kaimo kapinaičių.

Išlikę 5 pilkapiai buvo gana įvairaus dydžio: I - 12 m skersmens ir 0,6 m aukščio buvo prie kapinaičių tvoros, II - 8 m skersmens ir

1,2 m aukščio ir III - 12 m skersmens ir 1,5 m aukščio - ariamame lauke, IV - 10,5 m skersmens ir 0,6 m aukščio ir V - 11 m skersmens ir 0,7 m aukščio ant Nemunėlio skardžio. Atstumas tarp I ir V pilkapių - 700 m, tarp II ir III pilkapių - 100 m, o tarp IV ir V vos 3m.

1974 m. buvo ištirti II ir III pilkapiai[1], 1975 m. - I, IV ir V[2]. I, II, III pilkapiai gerokai apardyti ariant lauką, II ir III - apversti iš dirvos surinktais akmenimis, IV ir V buvo apaugę medžiais, visų pilkapių sampilai iškasinėti duobėmis.

Pilkapių sampilai supilti iš juodžemio su pelenais ir angliukais, o IV ir V pilkapių - iš priemolio. Į sampilus patekę žemių, matyt, iš netoliese buvusios senovės gyvenvietės, nes sampiluose rastos kelios lipdytos brūkšniuotu paviršiumi šukelės. Sampilus juosė akmenų vainikai. Aptikti tik jų fragmentai I, III, IV ir V pilkapiuose bei atskiri išvartyti akmenys. Vainikui naudoti įvairaus dydžio akmenys (jų skersmuo siekia nuo 0,2 iki 1,2 m, bet daugumas akmenų 0,4-0,6 m skersmens). Nors ir ne visai tiksliai, bet galima pateikti kai kurių pilkapių vainikų skersmenį: I - 11, IV - 9, V - 10 m.

Pilkapio vieta nebūdavo išlyginama, buvęs žemės paviršius išbarstomas pelenais ir angliukais. Kartais paviršius iš pradžių būdavo pabarstomas baltu smėliu (pilkapis III), o tik virš jo - angliukais ir pelenais. Galima spėti, kad kažkokios apeigos su ugnimi buvo atliekamos ir pilkapio vietoje, nes pilkapių IV ir V pagrinde pastebėtos ap-

---

[1] Р. Древинскене, Е. Йовайша, Раскопки Муоришкяйского курганного могильника, - АО 1974 года, М., 1975, с. 406-407.

[2] Л. Маркелевичюс, Раскопки курганов на северо-востоке Литвы, - АО 1975 года, М., 1976, с. 437-438.

degusio molio dėmės.

Sampiluose aptikta nemažai pavienių radinių ir paskirų kaulų, kas liudija, jog dalis kapų buvo sunaikinta. Atsitiktinių radinių aptikta ir akmenų vainikų išorinėje pusėje. Vietos gyventojai pasakojo, kad vaikystėje jie pilkapiuose prisikasdavę įvairių radinių (ypač daug pusmėnulio formos pakabučių).

Muoriškių pilkapiuose rasti 58 mažiau ar daugiau apardyti kapai: I - 8, II - 8, III - 17, IV - 8, V - 17. Mirusieji laidoti nedeginti, pagal akmenų vainiką ir pilkapio centre. Kapuose išlikę tik griaučių fragmentai, dažniausiai tose vietose, kurios lietėsi prie žalvarinių papuošalų. Dažniausiai mirusieji laidoti galva į V, ŠV, Š. Pastebėta, kad kartais keli mirusieji palaidoti kartu. Štai pilkapyje III aptikti vienas šalia kito net 8 ŠV kryptimi orientuoti griaučiai, prie kurių rasta tik ratelinių smeigtukų. Griaučiai aptikti vienodame gylyje, rankų kaulai pečių srityje beveik liečiasi. Panašiai aptikti kapai 1 ir 2 pilkapyje IV, kapai 1 ir 14 pilkapyje V. Mirusiųjų rankos sulenktos stačiais kampais ir padėtos ant krūtinės, o kartais ir ant dubens. Ar mirusieji laidoti karstuose, ar be jų, pasakyti sunku, nes jokių medienos likučių nebuvo aptikta. Kad mirusieji laidoti skobtiniuose karstuose, galėtų liudyti iš abiejų pusių galvūgalyje arba kojūgalyje randami 15-20 cm skersmens plokšti, kampuoti ir tik retais atvejais apvalūs akmenys. Akmenys randami prie galvos, pečių srityje, prie kojų ar dubens. Kartais prie griaučių aptinkami tik 2, o kartais - 3, 4, 5 ar net 6. Nei vieno kapo neaptikta žemiau sampilo pagrindo, visi ant jo arba sampile. Pastebėta, kad kapai pilkapiuose išsidėstę netolygiai. Antai pilkapio I R dalyje, pilkapio III ŠV dalyje kapų visai nebuvo, nors akmenų vainikas, juosęs pilkapį, ir čia išliko. Nelabai tikėtina, kad kapai šiose vietose visiškai sunaikinti, nes čia neaptikta nei ra-

dinių nei kaulų. Galimas dalykas, kad ši vieta liko laidojimui nepanaudota. Kai kurie griaučiai rasti vieni virš kitų. Štai pilkapyje V kapas Nr. 2 buvo 20 cm aukščiau kapo Nr. 3. Kape Nr. 2 griaučiai orientuoti į V, kape Nr. 3 - į ŠV.

Reikia pasakyti, kad kapai pilkapiuose pasiskirstę nevienodai. Antai pilkapyje V daugiausiai rasta vyrų kapų (iš 17 - 14 su ginklais). Kituose pilkapiuose aptikta mišresni palaidojimai - vyrų, moterų ir vaikų kapai (kadangi griaučiai labai blogai išlikę, apie lytį spręsta pagal įkapes). Vyrų kapuose rasta siauraašmenių pentinių kirvių, ietigalių. Kirviai ir ietigaliai dėti mirusiajam prie kojų taip, kad kirvio ašmenys liesdavo blauzdikaulį, o ietigalio plunksna liesdavo kirvio pentį. Kirvio ir ieties kotai būdavo nukreipti į galvos pusę. Kartais kirvis padedamas pentimi prie blauzdikaulio arba ietigalis uždedamas ant kirvio. Aptikta kapų, kuriuose įdėtas tik ietigalis arba tik kirvis. Keliuose kapuose vyrams į kapą šalia kirvio ir ietigalio įdedamas piautuvėlis-dalgelis. Moterų kapuose rasta apyrankių, pakabučių, peilių,ylų, piautuvėlių.

Kai kurie kapai išsiskiria savo turtingumu. Štai pilkapyje I, kape Nr. 1 rasti 2 statinėliniai smeigtukai, sujungti dviguba grandinėle, 5 pusapvalio pūvio juostinės apyrankės (2 ant kairės ir 3 ant dešinės rankos), žalvarinė antkaklė kūginiais galais, geležinis peiliukas. Pilkapyje IV, kape Nr. 4 rastas ratelinis su 4 stipinėliais smeigtukas su 2 pusmėnulio formos pakabučiais, pritvirtintais prie smeigtuko grandinėlėmis, antkaklė kūginiais galais, siauraašmenis pentinis kirvis ir ietigalis. Kai kuriuose kapuose įkapių visai nerasta.

Muoriškių pilkapiuose surinkta 163 dirbiniai[1], daugiausia rasta

---

[1] Radiniai saugomi Biržų kraštotyros muziejuje.

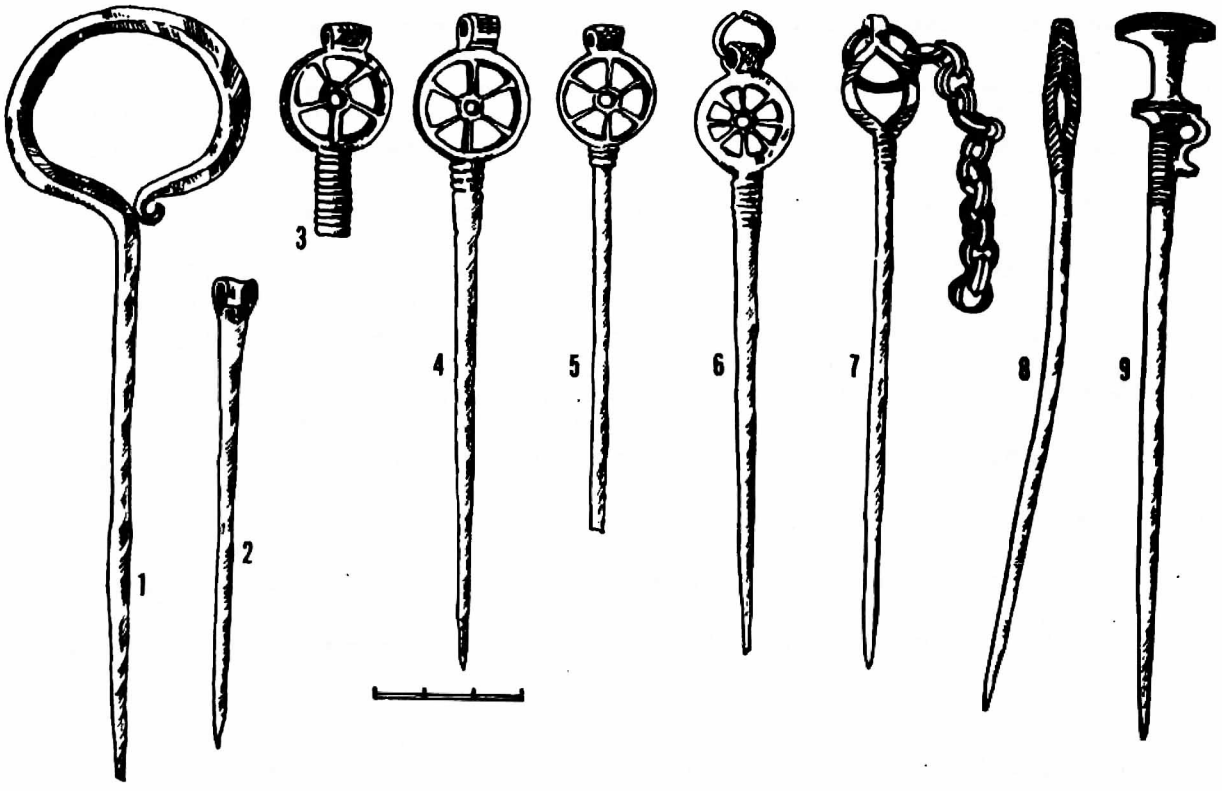

10 pav. Muoriškių pilkapių smeigtukai

pauošalų. Iš jų paminėtini smeigtukai, segė, žiedas, apyrankės, antkaklės, įvijos, pakabučiai.

Smeigtukai labai įvairūs, dažniausiai gulėjo juosmens srityje, ir tik smeigtukai su grandinėlėmis ir pakabučiais (pilkapis IV, kapai Nr. 3 ir 4) buvo krūtinės srityje. Jie aptikti ir vyrų, ir moterų kapuose. Rasta ratelinių, lazdelinių, ritinių ir statinėlinių smeigtukų (pav. 10). Ratelinių smeigtukų rasta gana daug. Jie įvairūs - su 4, 5, 6 ir 8 stipinėliais, galvutės apvalios ar ovalo formos, įvairaus dydžio. Pilkapyje IV kape Nr. 3 rastas smeigtukas, kurio galvutės centre yra apvali skylutė, o kape Nr. 4 - rombo formos skylutė. Kai kurių smeigtukų ąselės ornamentuotos įrėžtais brūkšneliais.

Lazdeliniai ir adatos formos smeigtukai rasti išimtinai tik juosmens srityje. Adatos formos smeigtukai geležiniai, panašūs į ylą ir tik pilkapyje II, kape Nr. 1 rastas žalvariniš, į adatą panašus smeigtukas, kuris prie skylutės papuoštas eglutės ornamentu (pav. 10:8). Tai vienintelis tokios formos iki šiol surastas smeigtukas. Pilkapyje II atsitiktinai rastas didelis geležinis lazdelinis smeigtukas.

Ritinių smeigtukų rasta I, III ir V pilkapiuose. Šių smeigtukų galvutė viršuje papuošta 2 dvigubais koncentriniais grioveliais, adatos viršus papuoštas aplink einančiais grioveliais. Yra ritinių smeigtukų labai didelėmis galvutėmis.

Po 2 statinėlinius smeigtukus rasta I pilkapio kapuose Nr. 1 ir 2. Kape Nr. 1 rastieji smeigtukai sujungti dviguba žalvarine grandinėle.

Pilkapio V kape Nr. 2 rasta druselio formos (pergniaužtinė) segė. Kartu su sege kape rasta ir šešiakampio pjūvio akiniu ornamentu papuošta apyrankė.

Vienintelis žiedas Muoriškių pilkapyne rastas pilkapio V, kape Nr. 3 yra įvijinis iš trikampio pjūvio žalvarinės vielos.

Gausiausią papuošalų grupę (34 egz.) sudaro apyrankės. Jų rasta ir vyrų, ir moterų kapuose, nuo 1 iki 5 viename kape. Pagal pjūvį jas galima suskirstyti į 6 grupes: trikampio, pusapvalio, apvalaus, įgaubto, stačiakampio ir šešiakampio pjūvio. Apyrankės ornamentuotos akinio ir grioveliu su skersiniais brūkšneliais rašto deriniais. Pačiomis ankstyviausiomis reikia laikyti įgaubto pjūvio smailėjančiais galais, apvalaus pjūvio smailėjančiais galais ir pusapvalio pjūvio apyrankes. Vėlyviausios yra stačiakampio pjūvio, puoštos pintinių ornamentu apyrankės.

Antkaklių buoželinlais galais ir kūginiais galais rasta 13, jos

taip pat aptiktos ir vyrų, ir moterų kapuose. Daugumas antkaklių yra kūginiais galais. I ūgeliai labai įvairūs. Kai kurie vos skiriasi nuo buoželinių, kiti masyvūs, treti ploni ir aukšti. I ūgeliai papuošti 3 arba 4 dvigubais nuo viršūnės pagrindo link einančiais griovveliais, o kartais ir lygiagrečiais horizontaliais grioveliais. Rasta ir viena lūžusi antkaklė (lankelis sujungtas skardele).

Žalvarinės įvijos ir pusmėnulio formos įvairaus dydžio pakabučiai su ataugėlėmis rasti atsitiktinai. Įvijos priskirtinos moterų apgalviams, o pakabučiai - kaklo apvaroms arba jie buvę pritvirtinti prie smeigtukų, kaip pilkapio M kape Nr. 4.

Iš darbo įrankių Muoriškių pilkapiuose rasta peilių, piautuvėlių-dalgelių ir ylų. Peilių aptikta nedaug, dazniausia moterų kapuose. Jie rasti prie dubens, viename ar kitame šone. Piautuvėlis-dalgelis buvo dedamas prie kojos, dažniausiai dešinės. Jie įvairūs savo forma ir dydziu. I ai kurių jų smaigalys palenktas į priekį, o kai kurių atriestas į viršų. Jie, kaip ir peiliai, rast moterų kapuose. Geležinės ylos, dažnai su medinio koto likučiais, rastos galvos srityje.

Ietigaliai rombo formos plunksna, su išlikusiais medžio puvėsiais įmovoje.

Pagal laidoseną ir radinius pilkapyną tenka datuoti IV-V a. Nors dalis kapų suardyta mėgėjų, o pilkapis I apardytas laidojant mirusiuosius XVII-XIX a. (rastas vyro kapas be įkapių 1,2 m gylyje), pilkapiai pasižymėjo kapų gausumu ir radinių bei jų formų įvairumu. Muoriškių pilkapynas - vienintelis iki šiol ištirtas Biržų rajone. Laidosena ir įkapėms šis pilkapynas panašus į kitus šiaurės ir šiaurės rytų Lietuvos šio laikotarpio pilkapynus (Daujėnų ir Berklainių, Pasvalio raj.). Pagal radinius ir geografinę padėtį Muoriškių pilkapius tenka priskirti sėliams.